

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

מבוא למשפט עברי - 62100

תאריך עדכון אחרון 15-05-2013

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 6

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: משפטים

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 1

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): בני פורת

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: benny.porat@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: לפי תיאום מראש

מורי הקורס:

ד"ר בנימין פורת
עו"ד תהילה גימפל
גב יהודית דורי-דסטון

תאור כללי של הקורס:

למשפט העברי מעמד מיוחד במסגרת המשפט הישראלי, וככזה הוא הפך לחלק מתבנית נופו של המשפט הישראלי. קורס מבוא זה מוקדש להיכרות עם יסודותיו של עולמו המיוחד של המשפט העברי כשיטת משפט.

מטרות הקורס:

היכרות עם סוגיות מרכזיות בתפיסת עולמו של המשפט העברי, תוך כדי השוואתם אל החשיבה המשפטית המודרנית.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:
הסטודנטים מצופים בסיום הקורס:

לזהות את מאפייניו הייחודיים של המשפט העברי כשיטת משפט

ליישם רעיונות יסוד מן המשפט העברי על דילמות משפטיות בנות זמננו

להשוות דוקטרינות שונות מן המשפט העברי ומן המשפט המודרני

לזכור ספרות מחקר מרכזית אודות המשפט העברי

לנתח כראוי טקסטים ראשוניים של המשפט העברי

דרישות נוכחות (%) :
אין

שיטת ההוראה בקורס: הרצאות, תרגולים, עבודות בכתב, בחינת ביניים, בחינת סיום

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:
1. המשפט העברי: משפט דתי?

2. המשפט העברי - בין תבונה להתגלות

3. המשפט העברי - בין מסורת לחידוש

4. חלוקת ההלכה לתקופות: מעמדה הנורמטיבי

5. המשפט העברי: מוסדות שיפוטיים

6. פוזיטיביזם ומשפט הטבע

7. מגוון מקורות המשפט

8. אמת, מחלוקת וחופש הדעות

9. הכרעת הלכה בעולם של מחלוקת

10. משפט ותרבות

11. פורמליזם ומהות

12. הערמה

13. כללים ועקרונות

14. סטיית שופט מן הדין; דין ויושר

15. פשרה ודין

16. שיח זכויות ושיח חובות

17. קהילתנות ואינדיבידואליזם

18. הקניין

19. שיקולי צדק ושיקולי יעילות במשפט הפרטי

20. סדר הדין וראיות: בין אמת לאמת משפטית

21. המשפט העברי בעיני המשפט הישראלי א: קליטה ישירה

22. המשפט העברי בעיני המשפט הישראלי ב: קליטה עקיפה

23. המשפט הישראלי בעיני פוסקי ההלכה

24. מדוע לנו משפט עברי? גישות שונות

חומר חובה לקריאה:

1. דוד נובק, ;'ספר בראשית והחוק הטבעי'; תכלת 14 (תשס"ג), 99-117.

2. אבי שגיא, אלו ואלו - משמעותו של השיח ההלכתי - עיון בספרות ישראל (תל-אביב 1996) 175-224.

3. "סמכותם של חכמי ההלכה" מבוא לתורה שבעל-פה (האוניברסיטה הפתוחה, תשנ"ו) יחידה 8, עמ' 9-29 ;'סמכותם של חכמי ההלכה'.

4. יעקב בלידשטיין, ;'אפילו אומרים לך על ימין שהוא שמאל'; מחקרים בהלכה

ובמחשבת ישראל מוגשים לכבוד פרופ' רוקמן, רמת גן תשנ"ד, 241-221.

5. חיים נחמן ביאליק, 'הלכה ואגדה'; כל כתבי ח"נ ביאליק, ת"א תש"ך, עמ' 13-36; רכג-רכט.

6. ישעיהו לייבוביץ', 'מצוות מעשיות'; בתוך: יהדות, עם יהודי ומדינת ישראל, ירושלים ותל אביב, תשל"ט, עמ' 13-36.

7. משה זילברג, כך דרכו של תלמוד (ירושלים, תשמ"ד) 45-59.

8. משה זילברג, כך דרכו של תלמוד (ירושלים, תשמ"ד) 26-44.

9. יאיר לורברבוים, צלם אלוהים: הלכה ואגדה (ירושלים, תשס"ד) 129-145.

10. חנינה בן מנחם, 'יחס התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי לסטיית שופט מן הדין'; שנתון המשפט העברי (תשמ"א) 113-134.

11. אליאב שוחטמן, סדר הדין בבית הדין הרבני, כך ב (ירושלים, תשע"א), פרק י': הצעת פשרה לבעלי הדין (עמודים נבחרים) 587-594, 615-634.

12. חנוך דגן, 'דיני עשיית עושר: בין יהדות לליברליזם'; בתוך: ד' גוטוויין ומ' מאוטנר (עורכים), משפט והיסטוריה, ירושלים תשנ"ט, עמ' 190-165.

13. ארנסט ויינריב, 'הפקת טובת הנאה שאין לכפור בה כתוצאה מהתערבות הזולת'; דיני ישראל כה (תשס"ח), 99 (ניתן למקד את הקריאה בעמודים הבאים: 113-116, 131-134).

14. יהושע ליברמן, 'כלכלת ההלכה: ראשיתו של תחום מחקר חדש?', דיני ישראל יב (תשד"ם-תשמ"ה), עמ' 633; ז-כד

15. אסף לחובסקי, 'משפט עברי ואידיאולוגיה ציונית בארץ ישראל המנדטורית', 'מאטנר, א' ו'א' שגיא ו'א' שמיר (עורכים), רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, תל אביב, תשנ"ח, 633.

16. פנחס שיפמן, דיני המשפחה בישראל (מהדורה שניה, תשנ"ה) כרך א' 5-56.

17. מנחם אלון, 'דרך חוק בחוקה: ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית לאור חוק יסוד כבוד האדם וחירותו', עיוני משפט יז (תשנ"ג), 659.

18- 'אהרן ברק, 'מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית', עיוני משפט כד (תש"ס תשס"א), 9.

19. יצחק ברנד, ערכאות של גויים במדינת היהודים (ירושלים, 2010), עמ' 53-72.

20. בני פורת, 'חמישה מושגים יהודיים של דמוקרטיה ישראלית', בתוך: בני פורת (עורך), מחשבות על דמוקרטיה יהודית (ירושלים, 2010), 17-27.

21. אריה אדרעי, 'מדוע לנו משפט עברי?', עיוני משפט כה (תשס"ב), 467-487.

22. חנינה בן מנחם, 'חוק יסודות המשפט תש"ם - 1980: חובת ציות או חובת היועצות', שנתון המשפט העברי יג (תשמ"ז), 257-264.

23. בג"ץ 702/81, מינצר נ' 'לשכת עורכי הדין, פ"ד לו (2), 1.

24. בג"ץ 152/82, אלון נ' אפוס; מ"י, פ"ד לו (4), 475-464.

25. ע"א 506/88 שפר נ' אפוס; מדינת ישראל פ"ד מח(1), 87, פסקאות 57, 38, 27, 20, 4-1 מתוך פסק דינו של המשנה לנשיא מנחם אלון.

26. בש"פ 2145/92 מדינת ישראל נ' אפוס; ויקטור גואטה, פ"ד מ"ו(5), 704, פסקאות 11-18, 1-2.

27. ע"א 506/88 שפר נ' אפוס; מדינת ישראל פ"ד מח (1) 87, אלון: פסקאות 1-13, 28-38, 60.

28. R. Cover, A Jewish Jurisprudence, 5 J. Of Law and Religion 65 (1987) &eq; רוברט קובר, אפוס; זכות מול חובה: תורת המשפט היהודית של הסדר החברתי; בתוך: יוסי דוד (עורך), שאלה של כבוד: כבוד האדם כערך מוסרי עליון בחברה המודרנית (ירושלים, 2006), 139-147

29. YUVAL SINAI, RECONSIDERING RES JUDICATA – A COMPARATIVE PERSPECTIVE 21 Duke J. Comp. & Int'l L. 353 (2010-2011)

חומר לקריאה נוספת:

א"א אורבך, ההלכה – מקורותיה והתפתחותה, הוצאת יד לתלמוד, 1984, פרק יג: ההלכה – בין דת למשפט, אפוס; 139-154.

משה זילברג, כך דרכו של תלמוד, פרק שמיני, בתוך: כתבי משה זילברג, ירושלים, תשנ"ח, עמ' אפוס; 139-161.

א"א אורבך, הלכה ונבואה, מעולמם של חכמים, ירושלים תשמח, עמ' 21-49.

יצחק אנגלרד, תנור של עכנאי - פירושה של אגדה';; שנתון המשפט העברי א (תשל"ד), 45-50.

אריה אדרעי, על סף בית המדרש - דילמות מן העבר ואתגרי ההווה';; עיוני משפט כז (2003), 193-207.

בנימין בראון, דוקטרינת "דעת תורה": שלושה שלבים';; דרך הרוח ב (תשס"ה) 537-600.

יעקב כץ, דעת תורה - הסמכות הבלתי מסויגת שטוענים לה בעלי ההלכה';; בין סמכות לאוטונומיה במסורת ישראל (1997), 95-104.

לורנס קפלן, דעת תורה - תפישה מודרנית של הסמכות הרבנית';; בין סמכות לאוטונומיה במסורת ישראל (1997), 105-145.

יוחנן ד' אסתר, קול גדול ולא יסף - תורת ישראל בין שלמות להשתלמות, ירושלים, תשנ"ט.

שלום רוזנברג, לא בשמים היא: תורה שבעל פה - מסורת וחדושים, אלון שבות, תשנ"ז.

שלמה זלמן הבלין, על "החתימה הספרותית" כיסוד החלוקה לתקופות בהלכה';; מחקרים בספרות התלמודית (תשמ"ג) 148-192.

אברהם מלמד, על כתפי ענקים, רמת גן, תשס"ד.

ישראל י' ; יובל , ; ראשונים ואחרונים , ; ציון נז (תשנ"ב) ,
369.

י' ; פצ' ; ניק , ; סיום של תקופות סמכות בהלכה ; , ; בתוך : י' ; שויקה
וח' ; סבתו (עורכים) , מנחת אהרן - מאסף תורני לזכרו של הרב אהן שויקה זצ"ל (ירושלים,
תש"ם) , 199-221.

ישראל תא-שמע , ; הלכתא כבתראי : בחינות היסטוריות של כלל משפטי' ; , שנתון המשפט
העברי ו-ז (תשל"ט-תש"ם) , 405-423.

שי עקביא וזנר , ; הלכתא כבתראי - עיון מחודש' ; , שנתון המשפט העברי כ (תשנ"ז) ,
151-167.

ש' ; אסף בתי הדין וסדריהם אחרי חתימת התלמוד (ירושלים תרפ"ד) 25-106 (קריאה
מרפרפת).

ש' ; אסף העונשין אחרי חתימת התלמוד (ירושלים, תרפ"ב) 15-44.

ג' ; אלון , "ר"ג הנשיא וב"ד הגדול ביבנה" , תולדות היהודים בארץ ישראל בתקופת המשנה
והתלמוד 114-192.

מ' ; פרנק , קהילות אשכנז ובתי דיניהן (תל אביב, תרצ"ח).

ש' ; אלבק בתי הדין בימי התלמוד (ירושלים 1980).

א' ; אנקר , "יסודות במשפט הפלילי העברי" משפטים כ"ד (תשנ"ד) , 177-206.

ח'אָפּ; בן מנחם, "ענישה שלא מן הדין" משפטי ארץ - דין דיין ודיין (עפרה, תשס"ב) 152-163.

דוד נובק, ח'אָפּ; רעיון חוק טבעי בהגותו של הרמן כהן'אָפּ; נטיעות לדוד (תשס"ה), קלא

אברהם מלמד, ח'אָפּ; חוק הטבע במחשבה המדינית של ימי הביניים והרנסנס'אָפּ; דעת 17 (תשמ"ו), 49

נחום רקובר, ח'אָפּ; מקור החיוב בשבע מצוות בני נוח'אָפּ; ספר פרופ'אָפּ; חמ"י גבריהו א (תשמ"ט), 21

י'אָפּ; תא-שמע, הספרות הפרשנית לתלמוד באירופה ובצפון אפריקה: קורות אישים ושיטות חלק ראשון 1000-1200 (ירושלים תש"ס) 13-31.

י'אָפּ; תא-שמע, מנהג אשכנז הקדמון - חקר ועיון (ירושלים תשנ"ט) 13-105.

מ'אָפּ; הלברטל, מהפכות פרשניות בהתהוותן - ערכים כשיקולים פרשניים במדרשי ההלכה (ירושלים תשנ"ז) 168-203.

חיים כהן, ח'אָפּ; על התוקעים עצמם לדבר הלכה (לבעיית התקדימים במשפט העברי)'אָפּ; מבחר כתבים, (ירושלים, תשנ"ב) עמ'אָפּ; 41-56.

ז'אָפּ; ורהפטיג, "התקדים במשפט העברי", שנתון המשפט העברי ו-ז (תשל"ט-תש"ם), 132-105

ח'אָפּ; בן-מנחם, נ'אָפּ; הכט, ש"ע וזנר, המחלוקת בהלכה (חלק שני - מקורות ופירושים) (ירושלים, תשס"ג) יז-סג.

אדרעי, "הוראה או טעות - על חובת הציות במחשבת ההלכה", עיוני משפט כ"ד (תש"ס) 463-517.

ברנדס, ראשיתם של כללי הפסיקה - משמעותם, היווצרותם והתפתחותם של כללי הפסיקה המתייחסים לתנאים וספרותם (חיבור לשם קבלת תואר ד"ר לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, תשס"ב).

גילת, פרקים בהשתלשלות ההלכה (ירושלים, תשנ"ב) 161-180.

יצחק היינמן, טעמי המצוות בספרות ישראל, מהדורה חמישית, ירושלים, תשכ"ו.

ציפורה כגן, הלכה ואגדה כצופן של תרבות, ירושלים, תשמ"ח.

שולמית אלמוג, משפט וספרות, הלכה ואגדה, מחקרי משפט יג (תשנ"ז), 413-440.

אבינועם רוזנק, אגדה והלכה, בתוך: עמיחי ברהולץ (עורך), מסע אל ההלכה - עיונים בין-תחומיים בעולם החוק היהודי, תל-אביב, 2003, עמ' 285-312.

כהן, "על המידות והשיעורין", שנתון המשפט העברי ג-ד (תשל"ו-תשל"ז), 232-217.

מלכיאל, "אידאולוגיה והלכה בהיתר המכירה של הרב קוק", שנתון המשפט העברי כ (תשנ"ז), 211-169.

בראון, "פורמליזם וערכים: שלושה דגמים" עיונים חדשים בפילוסופיה של ההלכה (תשסח) 233-257

ש;apos& שילה, ההערמה בתלמוד, שנתון המשפט העברי ח (תשמ"א), 309-355.

אליעזר גולדמן, ;apos& המוסר, הדת וההלכה;apos&;, מחקרים ועיונים: הגות יהודית בעבר ובהווה (ירושלים, תשנ"ז), 265.

אליעזר ברקוביץ, ;apos& כוחה המוסרי של ההלכה;apos&;, ההלכה כוחה ותפקידה (ירושלים, תשמ"א), 84; ;apos& ;כוחו של מוסר;apos&;, שם, 105.

הרב אהרן ליכטנשטיין, ;apos& עבירה לשמה - הרהורים בהלכה ובמחשבה;apos&;, חיים דויטש ומנחם בן ששון (עורכים), האחר - בין אדם לעצמו ולזולתו (תל אביב, 2001), 99.

מנחם אלון, ;apos& עקרונות מוסריים כנורמה הלכתית;apos&;, דעות כ (תשכ"ב), 62.

אליעזר בשן, ;apos& דרכיה דרכי נועם;apos&;, דעות מח (תש"ם), 171.

אליאב שוחטמן, ;apos& יחסי יהודים נכרים: מפני דרכי שלום ומשום איבה;apos&;, מחניים 1 (תשנ"ב), 52.

נחום רקובר, גדול כבוד הבריות: כבוד האדם כערך-על (ירושלים, תשנ"ט).

יעקב בלידשטיין, ;apos& גדול כבוד הבריות - עיונים בגלגוליה של ההלכה;apos&;, שנתון המשפט העברי ט-י (תשמ"ב-תשמ"ג), 127.

יעקב בלידשטיין, ;apos& כבוד הבריות וכבוד האדם;apos&;, יוסי דוד (עורך), שאלה של כבוד: כבוד האדם כערך מוסרי עליון בחברה המודרנית (ירושלים, 2006), 97.

ח'אפוס; בן מנחם, ב'אפוס; ליפשיץ (עורכים) דין ויושר בתורת המשפט של הרמב"ם – עיונים במורה נבוכים ג; לד (ירושלים, תשס"ד)

ברכיהו ליפשיץ, א'אפוס; פשרה'אפוס;; משפטי ארץ א, (עופרה תשס"ב), עמ'אפוס; 151-137

איתי ליפשיץ, "פשרה עד היכן? – גבולות הדיון בפשרה" שנתון המשפט העברי כ"ד (תשס"ו-תשס"ז) 63-122

הרב יצחק ברויאר, ציוני דרך, ירושלים תשמב, עמ'אפוס; 57-86;

משה זילברג, כך דרכו של תלמוד, ירושלים תשכב, עמ'אפוס; 66;

חיים כהן, זכויות אדם במקרא ובתלמוד, אונ'אפוס; משודרת, פרק א;

חיים כהן, המשפט (ירושלים, תשנ"ז), עמ'אפוס; 512

מיכאל ויגודה, א'אפוס; בין זכויות חברתיות לחובות חברתיות במשפט העברי'אפוס;; בתוך: יורם רבין ויובל שני (עורכים), זכויות חברתיות, כלכליות ותרבותיות בישראל (תל אביב, תשס"ה), 233-296.

פניה עוז זלצברגר, א'אפוס; שורשים יהודיים של הרפובליקה המודרנית'אפוס;; תכלת 13 (תשס"ג), עמ'אפוס; 89-130.

יוסף יצחק לפשיץ, א'אפוס; על תורת הכלכלה היהודית'אפוס;; תכלת 17 (תשס"ד), עמ'אפוס; 63-89.

אורי שטרומן, 'תקנת השוק במשפט העברי: משמעותה וחיוניותה'; דיני ישראל ט (תשל"ח - תש"ם), עמ' 'ז-נ.

נחום רקובר, המסחר במשפט העברי, ירושלים תשמ"ח, שער שני: תקנת השוק, 55-72.

מנחם אלון, 'על ההתיישנות בדיון העברי'; הפרקליט יד (תשי"ח), 179

הרב רצון ערוסי 'התיישנות בחוק ובהלכה'; תחומין כא (תשס"א) 422

רון שמיר, 'לקס מוריאנדי: על מותו של משפט ישראלי'; מ' 'מאוטנר, א' 'א; שגיא ו' 'שמיר (עורכים), רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, תל אביב, תשנ"ח, 589.

דוד בס, 'גיור וקבלת מצוות: הלכה ומעשה'; צהר ל (תשס"ז), 29-40

מוניק זיסקינד גולדברג, דיאנה וילה; זעקת דלות: פתרונות הלכתיים לבעיית העגונות בזמננו (ירושלים תשס"ו)

רות גבזון, ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: מתחים וסיכויים (תל אביב, 1999)

אמנון רובינשטיין וברק מדינה, המשפט החוקתי של מדינת ישראל (מהדורה שישית, 2005), כרך א, פרק 6.

אליאב שוחטמן, 'הכרת ההלכה בחוקי מדינת ישראל'; שנתון המשפט העברי טז-ז (תש"ן-תשנ"א), 417.

חיים ה' כהן, 'על ערכאות של גויים ועל ערכים של יהודים'; בתוך: מבחר כתבים

(א' ברק ור' גבזון, עורכים, ת"א וירושלים, תשס"א), 205-220.

ישראל בן שחר ויאיר הס, 'התוקף ההלכתי של חוקי המדינה'; בתוך: שלמה אישון ויצחק בזק (עורכים), כתר א (תשנ"ו), 231.

שמואל שילה, דינא דמלכותא דינא (ירושלים, תשל"ה).

מנחם אלון, 'דיני הסגרה במשפט העברי'; תחומין ח (תשמ"ז) 263

הרב שאול ישראל, 'הסגרת עבריין לשיפוט זר'; תחומין ח (תשמ"ז) 287

הרב יהודה בלייך, 'הסגרת פושע לעם נוכרי'; תחומין ח (תשמ"ז) 297

מנחם אלון, 'ביסוס המערכת המשפטית על דיני התורה'; תחומין ח (תשמ"ז), 304

ידידיה שטרן, 'מה יהודי במשפט הישראלי'; בתוך: ידידיה שטרן ואביעזר רביצקי (עורכים), דברים ושברי דברים: על יהדותה של מדינה דמוקרטית (תשס"ז), 13-60.

Hanina Ben Menahem, 'Is Talmudic Law a Religious Legal System? A Provisional Analysis', 24 Journal of Law and Religion 379 (2008-2009).

Marvin Fox, 'Maimonides and Aquinas on Natural Law', 3 Dine Israel v-xxxvi (1972)

David Novak, Natural Law in Judaism (1998), 1-26, 174-193.

*Suzzane L. Stone, Sinaitice and Noahide Law: Legal Pluralism in Jewish Law, 12
Cardozo L. Rev. 1157 (1990-1991)*

*Nahum Rakover, 'The Law and the Noahides', Jewish Law and Legal
Theory (ed. M. Golding, Dartmouth Series, Aldershot, 1994) 73*

*J. David Bleich, 'Judaism and Natural Law', Jewish Law and Legal
Theory (ed. M. Golding, Dartmouth Series, Aldershot, 1994) 85*

*Daniel B. Sinclair, "Maimonides and Natural Law Theory", Jewish Law and Legal
Theory (ed. M. Golding, Dartmouth Series, Aldershot, 1994) 123*

*Robert M. Cover, 'Bringing the Messiah through the Law: A Case
Study', Religion, Morality and the Law (J. R. Pennock & J. W. Chapman eds.,
New York and London, 1988), 201-217.*

*H' Ben-Menahem, Judicial Deviation in Talmudic Law: Governed by Men, Not
by Rules (1991)*

*Haim Shapira, The Talmudic Debate Over Compromise and the Goals of Judicial
Process", 26 Dinei Israel (2010)*

*B.S. Jackson (ed.) Agunah: The Manchester Analysis, Draft Final Report of the
Agunah Research Unit University of Manchester (2010)*

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 70 %
הרצאה 0 %
השתתפות 0 %
הגשת עבודה 15 %
הגשת תרגילים 0 %
הגשת דו"חות 0 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 15 %
אחר 0 %

מידע נוסף / הערות: